

EINE TO

~~ΠΕΡΙ ΤΡΙΩΝ ΕΝ ΟΥΡΑΝΟ ΜΑΡΤΥΡΩΝ~~, (α' Ιωάν. ε' 7-8)

ΓΝΗΣΙΟΝ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΟΝ ΧΩΡΙΟΝ ;

(Μελέτη ἐπὶ τῆς κριτικῆς τοῦ κειμένου τῆς Κ. Διαθήκης)

ΥΠΟ ΦΙΛΟΘΕΟΥ Κ. ΙΕΡΕΙΔΟΥ, ΙΕΡΟΔΙΑΚΟΝΟΥ

[Πτ. Θ. (ΑΘΗΝ.) καὶ Β. Litt. (Οξον)]

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Εἰς τὴν συγγραφὴν τῆς παρούσης μελέτης προέβημεν τὸ μὲν ἐξ ἐνδιαφέροντος, τὸ ὁποῖον προκαλεῖ ἡ κριτικὴ τοῦ κειμένου τῆς Καινῆς Διαθήκης, τὸ δ' ἐκ καθήκοντος, ὅπερ ἐπιβάλλεται παντὶ τῷ δυναμένῳ, ἢ φρονούντι ὅτι δύναται, νὰ συνεισφέρει τι εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ΚΔ.

Ἄν ἐν τῇ ἐρμηνεύσει τῆς ἁγίας Γραφῆς τὸ πνεῦμα καὶ ἡ καρδιά τοῦ ἀνθρώπου εὐρίσκουσιν ἱκανοποίησιν ἐν τῇ ἑξακριβώσει τοῦ νοῦ τῶν ἱερῶν συγγραφέων, πολλῶ μᾶλλον ἢ ἱκανοποίησις θὰ ἦτο μεγαλότερα ἐν τῇ ἑξακριβώσει τοῦ τί πραγματικῶς καὶ αὐτολεξεὶ ἐφθέγγαντο οὗτοι.

Καὶ ἡ φρονιτις ὅμως πρὸς γνῶσιν τοῦ αὐτουσίου κειμένου ἐπίκειται ἐξ ἴσου ἱερὸν καθήκον, πολλῶ μᾶλλον ἐπικακτικώτερον, καθόσον ἐπὶ τῶν πορισμάτων τῆς κριτικῆς τοῦ κειμένου θὰ στηρίξῃ τὰ συμπεράσματα αὐτῆς ἡ Ἑρμηνευτικὴ.

Ἐὰν ἡ μελέτη ἡμῶν αὕτη ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ αὐτῆς δὲν εἶνε ἀρμόδιον τῆς ἡμετέρας κρίσεως νὰ ἀποφανθῇ. Ὀφείλομεν ἐν τούτοις χάριν ἀκριβείας ἀλλὰ καὶ χάριν δικαιοσύνης νὰ δηλώσωμεν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τὴν μέθοδον τῆς προόδου, τὴν ὁποῖαν ἠκολουθήσαμεν ἐν τῇ ἐργασίᾳ ἡμῶν. Ἐν Κύπρῳ διαβιούντες, ἐνθ' ἀτυχῶς, ἐλλείπουσι δημόσiai βιβλιοθήκαι δι' ἐπιστημονικὰς ἐργασίας ἀναγκαῖαι, καὶ περιοριζόμενοι εἰς ὅ,τι ἡ πενιχρὰ ἡμῶν βιβλιοθήκη ἐφοδιάζει, δὲν κατωρθώσαμεν νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν τὰς μαρτυρίας ἐν αὐτοῖς τούτοις τοῖς συγγράμμασι τῶν Πατέρων κλπ. Ὅθεν ἠναγκάσθημεν νὰ παραλάβωμεν αὐτὰς ἐκ διαφόρων νεωτέρων συγγραφῶν, εἰς ἅς ἀναφορὰ γίνεται ἐν τῇ περὶ τῶν βοηθημάτων μνεῖα καὶ ἐν ταῖς ὑποσημειώσεις ἐν τῷ κυρίῳ σώματι τῆς ἐργασίας, ἐνθ' ἀνομολογοῦνται εἰδικῶς.

Εὐρεῖαν χοῦσιν ἐν τῇ ἐργασίᾳ ἡμῶν ἐποιησάμεθα τοῦ συγγράμματος τοῦ διακεκριμένου ἄγγλου κριτικοῦ καὶ ἐρμηνευτοῦ τοῦ παρελθόν-

τος αἰῶνος, τοῦ *B. F. Westcott*: The Epistles of St John, Cambridge, 1886, σσ. 202-209, καὶ τοῦ *A. Plummer*: The Epistles of St John, Cambridge, 1894, σσ. 163-172 (ἐν τῇ σειρᾷ τῆς Cambridge Greek Testament for Schools and Colleges). Τὸ κεφάλαιον μάλιστα «Ἐσωτερικαὶ μαρτυρίαι» ὀφείλεται τὸ πλεῖστον εἰς εἰσηγήσεις καὶ νύξεις τοῦ *Plummer*. Τοῦτο κατέστη τὸ μᾶλλον ἀναπόφευκτον, καθόσον, παρ' ὅλας τὰς προσπάθειας ἡμῶν, δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν συγγράμματα πραγματευόμενα τὴν ἀποψιν περὶ τῆς γνησιότητος τοῦ χωρίου.

Ἄλλα βοηθήματα εἶχομεν ὑπ' ὄψιν τὴν ἠ' ἔκδοσιν τῆς ΚΔ ὑπὸ *C. Tischendorf*, Lipsiae, 1869-1872.

C. R. Gregory: Prolegomena eis tēn ἠ' ἔκδοσιν Tischendorf, Lipsiae, 1884-1894.

F. Scrivener-E. Miller: A plain Introduction to the Criticism of the New Testament, ἔκδοσις δ', London, 1894.

F. J. A. Hort (Westcott & Hort): The New Testament in the original Greek, Cambridge, 1881, Τόμ. Β.

E. G. Kenyon: Handbook to the textual Criticism of the New Testament, β' ἔκδ. London, 1912.

Henry Alford: The New Testament in Greek, Τόμ. δ'.

A. E. Brooke: Johannine Epistles, Edinburgh, 1912.

C. L. Hammond: Outlines of New Testament Criticism. Oxford, 1884, Appendix II.

L. Cl. Fillion: La Sainte Bible Commentée, τόμ. VIII. ἔκδ. θ'. Paris, 1925.

A. Loizy: Le quatrième evangile et les epitres dites de St Jean, Paris. 1921.

Εὐδθυμίου Ζυγαδηνού: Ἑρμηνεία εἰς τὰς Ἐπιστολάς, ὑπὸ Ν. Κεφαλᾶ, Ἀθῆναι, 1887, τόμ. β, in loco.

1.—Διατύπωσις τοῦ ζητήματος.

Τὸ α' Ἰωάν. ε' 7-8 (ἐν οὐρανῷ, ὁ πατήρ, ὁ λόγος καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα καὶ οὗτοι οἱ τρεῖς ἐν εἰσι. (8) καὶ τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες ἐν τῇ γῆ) κατέχει ἐν τῇ κριτικῇ τοῦ κειμένου τῆς Καινῆς Διαθήκης ὅλας ἰδιότητεσιν, ἕνεκα τῆς πενιχρότητος τῶν ὑπὲρ τῆς γνησιότητος αὐτοῦ μαρτυριῶν. Ἐν τῆς ἐπιστήμης τῆς κριτικῆς τοῦ κειμένου

τῆς ΚΑ. ἔργον καὶ σκοπὸς εἶνε ἢ ὅσον ἔνεστι προσπάθεια πρὸς ἐξακρίβωσιν καὶ ἀποκατάστασιν τοῦ ἱεροῦ κειμένου, ὡς ἐξήλθε τῶν χειρῶν τῶν ἱερῶν ἀπὸ τοῦ συγγραφέαν, δὲν ἴδυνάτο αὐτὴ παρὰ νὰ ποιήσῃται καὶ εἰδικὸν λόγον περὶ τοῦ προκειμένου χωρίου, τὸ ὁποῖον παρὰ τὰς ἐλαχίστας ὑπὲρ τῆς γνησιότητος αὐτοῦ μαρτυρίας, ἐξακολουθεῖ εἰσεῖτι νὰ εὐρίσκη ὁπαδούς, κυρίως μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας.

Τὸ α' Ἰωάν. ε' 7-8 καταλαβὸν χώρον ἐν ταῖς ἐντύποις ἐκδόσεσι τῆς ΚΑ. Λατινικαῖς καὶ Ἑλληνικαῖς καὶ καταστὰν γνῶριμον εἰς τοὺς ἀναγνώστας αὐτῆς, καθιερωθὲν δὲ διὰ τῆς λειτουργικῆς αὐτοῦ χρήσεως, ἐπέσπασε τὴν ὑποστήριξιν πλείστου Χριστιανικοῦ κόσμου, ἐγένετο δ' ἰδίως κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῶν τύποις ἐκδόσεων τῆς ΚΑ., σημεῖον ἀντιλεγόμενον. Ἐλλείπον δ' ἐξ ἄλλου ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων κωδικῶν τῆς ΚΑ., καὶ δὴ ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἀπαιτοῦσι τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν εὐλάβειαν ἡμῶν, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τοὺς κριτικούς τῆς ΚΑ. ὅπως ἐγείρωσιν ἀμφιβολίας περὶ αὐτοῦ, φροντίσωσι δὲ νὰ ἐξακριβώσωσι κατὰ πόσον τὸ χωρίον δύναται νὰ ἔχη δικαίας ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς ἡμετέρας ἀποδοχῆς ὡς Ἀποστολικόν.

Τὸ ἐν λόγῳ χωρίον παρὰ τοῖς περὶ τὴν κριτικὴν τοῦ κειμένου τῆς ΚΑ. ἀσχολουμένοις φέρεται ὑπὸ τὰ συνοπτικὰ ὀνόματα «Comma Johanneum» ἢ «τὸ περὶ τριῶν ἐν οὐρανῷ μαρτύρων», ἢ ἀπλῶς «τὸ περὶ τριῶν μαρτύρων». Συχνότερον χρῆσις αὐτοῦ ἐν τοῖς ἐφεξῆς γίνεται ὑπὸ τὸ τρίτον ὄνομα.

2.—Λόγοι κατὰ τῆς γνησιότητος τοῦ χωρίου.

Πρώτη τοῦ κριτικοῦ πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς γνησιότητος ἐνὸς χωρίου τῆς ΚΑ. φροντίς εἶνε ἢ προσφυγὴ εἰς τὰ χειρόγραφα αὐτῆς, τὰ ὁποῖα κατὰ ἑκατοντάδας οἱ αἰῶνες πρὸ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς τυπογραφίας ἐκκληροδότησαν ἡμῖν. Τοιαῦτα χειρόγραφα ἢ κώδικες διεσώθησαν ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ καὶ ἐν μεταφράσεσι. Τούτων σπουδαιότερα εἶνε τὰ ἑλληνικὰ χειρόγραφα διότι ἐν τῇ ἑλληνικῇ τὸ πρῶτον ἐγράφη ἢ ΚΑ. καὶ ἐξ ἑλληνικῶν χειρογράφων ἐγένοντο μετὰ ταῦτα οἱ εἰς ἄλλας γλώσσας μεταφράσεις. Καὶ αἱ μεταφράσεις ὅμως πλείστον ὅσον ὑποβοηθοῦσιν εἰς τὴν ἐξακρίβωσιν τοῦ πρωτοτύπου ἑλληνικοῦ, καθόσον αἱ πλείστα ἐξ αὐτῶν ἐγένοντο λίαν ἐνωρίς, πιθανώτατα δὲ καὶ νὰ ἐναπεταμίευσαν ἐν μεταφράσει τὸ γνήσιον ἐνὸς ἢ πλείω χωρίων κείμενον.

Διὰ τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν χωρίον συμβαίνει τοῦτο τὸ ἀξιοσημείωτον ὅτι εἰς οὐδένα τῆς ΚΑ. ἑλληνικὸν κώδικα, προγενέστερον τῆς ιε' ἑκατοντα-

ετηρίδος ὑπάρχει, ὡς δὲν περιλαμβάνεται εἰς οὐδεμίαν ἀρχαίαν Μετάφρασιν (Συριακὴν, Ἀρμενικὴν, Αἰγυπτιακὴν κλπ.) πλὴν τῆς Λατινικῆς.

Πλὴν τῶν χειρογράφων τῆς ΚΑ, ἕτερος ὁδηγὸς ἐν τῇ ἐξακριβώσει τοῦ ἱεροῦ κειμένου εἶνε καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἐκκλησιαστικοὶ Πατέρες καὶ Συγγραφεῖς, οἱ ὅποιοι εἶχον εὐκαιρίας ὅπως παραθέσωσι χωρία τῆς ΚΑ. ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτῶν, εἴτε δογματικοῖς, εἴτε ἱστορικοῖς, εἴτε πολεμικοῖς, ἔστι δ' ὅτε ἦσαν καὶ ἠναγκασμένοι νὰ ἀντιγράψωσι τοιαῦτα χωρία πρὸς ἀνασκευὴν τῶν ἀρνήσεων ἢ διαστροφῶν ὠρισμένων δογμάτων τῆς Χριστιανικῆς πίστεως ἐκ μέρους τῶν αἵρετικῶν. Τὸ περὶ τριῶν μαρτύρων χωρίον ἐν τούτοις δὲν ἀπαντᾷ εἰς τοὺς ἀρχαίους ἑλληνας Πατέρας καὶ Συγγραφεῖς, ὁ δὲ στίχος 7—8 ἀπαντῶν εὑρηται ἄνευ τῆς μαρτυρίας τῶν τριῶν ἐν οὐρανῷ. Δὲν ἀπαντᾷ παρὰ τῷ Εἰρηναίῳ, τῷ Κλήμεντι Ἀλεξανδρεῖ, Ὠριγένει, Ἀθανασίῳ, Βασιλείῳ, Γρηγορίῳ, Ἐπιφανίῳ, Κυρίλλῳ Ἀλεξανδρείας, Κυρίλλῳ Ἱεροσολύμων. Ἄλλ' οὐδὲ παρὰ Λατίνοις πρὸ τοῦ Βίκτορος Vitesnis καὶ Βιγίλιου Thapsensis. Δὲν ἀπαντᾷ παρὰ Τερτυλλιανῷ, Κυπριανῷ¹, Ἰλαρίωνι, Ἀμβροσίῳ, Ἱερωνύμῳ, Ἀγουστίνῳ, Λέοντι τῷ Α΄.

Ὡς βλέπομεν λοιπὸν τὸ περὶ τριῶν μαρτύρων χωρίον δὲν μαρτυρεῖται ὑπὸ τῆς ἀρχαίας παραδόσεως. Πρὸ δὲ τῆς ἀρχαιότητος, ἢ ὅποια ὡς μᾶλλον ἐγγίξουσα πρὸς τὸ πρῶτότυπον ἠδύνατο καὶ κάλλιον νὰ μαρτυρήσῃ περὶ τῆς ἀληθείας καὶ πρὸ τῆς βαρύτητος τῶν γηραιότατων ἑλληνικῶν κωδίκων θὰ ἔδικαιοῦτό τις νὰ ἀποφανθῇ ὅτι τὸ χωρίον τοῦτο δὲν εἶνε προῖδὸν τοῦ Ἀποστολικοῦ πνεύματος, Θεῖῳ πνεύματι φερομένου, συνεπῶς δὲ νόθον.

2.— Λόγοι ὑπὲρ τῆς γνησιότητος τοῦ χωρίου.

Ἄλλ' ἂν τοσαῦτα κατὰ τῆς γνησιότητος τοῦ χωρίου ὑπάρχουσι μαρτυρία δὲν ἑλλείπουσιν ὅμως καὶ ὑπὲρ αὐτῆς τοιαῦτα. Ἄν δ' αὐταὶ δὲν προέρχωνται ἐκ τῶν παλαιφάτων τῆς ἀρχαιότητος ἑλληνικῶν κωδίκων καὶ ἑλλήνων Πατέρων καὶ Συγγραφέων, προβάλλουσιν ὅμως ἐξ ἄλλων διαμερισμάτων, ἐκ μεταφράσεων, δηλονότι, καὶ τούτων ἀρχαίων καὶ ἐκ συγγραφέων ὀρθοδόξων, πάντων δὲ τούτων δικαιουμένων νὰ ἔχωσιν ἀξιώσεις σεβασμοῦ ἐφ' ἡμῶν καὶ τύχωσι τῆς ἐπισταμένης προσοχῆς ἐκ μέρους ἡμῶν.

Τὸ χωρίον ἀπαντᾷ πρῶτον εἰς Λατινικὰ χειρόγραφα, Παλαιολατι-

1. Περὶ Τερτυλλιανοῦ καὶ Κυπριανοῦ ὄρα κατωτέρω, ἐν τῷ περὶ ἐξετάσεως τῶν πηγῶν κεφαλαίῳ.

νικὰ καὶ τῆς Βουλγάτας. Εὑρίθαι εἰς τὰ Παλαιολατινικὰ Speculum (m)¹,
 του η' ἢ θ' αἰῶνος καὶ τὸν Cod. Frisingensis (q), τοῦ ε' ἢ ε' αἰῶ-
 νος, καὶ εἰς τὰ χειρόγραφα τῆς Βουλγάτας Cod. Gavensis, τοῦ θ' αἰῶ-
 νος, καὶ Cod. Toletanum, τοῦ ι' αἰῶνος, ὑπὸ τὰς ἐξῆς μορφαίς :

q	m	Codd. Cav Tol
quoniam tr	quoniam tres sunt qui	quia tres sunt qui
in terra	testimonium dicunt	testimonium dant
spiritus et aqua et sa	in terra	in terra
	spiritus aqua et san-	spiritus et aqua et san-
	guis	guis.
	et hi tres unum sunt	et hi tres unum sunt
	in Christo Jesu.	in Christo Jesu.
	Et tres sunt	et (om Tol) tres sunt
tificantur	qui testimonium dicunt	qui testimonium dicunt
in coelo	in coelo	in coelo
pater e	Pa er verbum et Spiri-	pater verbum et spiri-
	tus	tus
tres unum sunt ²	et hi tres unum sunt	et hi tres unum sunt

Ἄλλὰ πλὴν τῶν χειρογράφων τὸ χωρίον ἀπαντᾷ καὶ εἰς Λατίνους ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς καὶ πατέρας εὐθύς ἀπὸ τοῦ τελευταίου τετάρτου τῆς πέμπτης ἑκατονταετηρίδος. Εὐρίσκομεν αὐτὸ σαφῶς παρατιθέμενον ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ Βίκτωρος Vitensis (c. 484) καὶ Βιγίλιου Thapsensis (c. 484) ὡς ἐξῆς : Ut adhuc luce clarius unius divinitatis esse cum patre et filio spiritum sanctum doceamus joannis Evangelistae testimonio comprobatur. Ait namque Tres sunt qui testimonium perhibent in coelo, Pater, Verbum et Spiritus Sanctus, et hi tres unum sunt ³. «(Johannes Evangelista ad

1. Χειρόγραφον, ὅπερ περιέχει ἀποσπάσματα ἐξ ὅλων τῶν Βιβλίων τῆς ΚΑ. πλὴν τῆς Φιλημ. Ἐβρ. καὶ γ' Ἰωάννου.

2. Ὁ κώδιξ q εἶνε ἐφθαρμένος, μὴ σωζομένου τοῦ ὅλου χωρίου. Οἱ στίχοι τοῦ χειρογράφου ἐν τῇ ἐκτάσει τῆς περισώσεως αὐτῶν ἔχουσιν ὡς ἐξῆς :

quiaspsestveritas qmtr
 in terra. spsetaquaetsa
 tificantur incae'op tere
 tresunum sunt sitestim

Τὸ ἡμῶν ἐκάστου στίχου εἶνε ἑλλικπές ὡς ὁμοῦς σημειοῖ ὁ Westcott (B.F. Westcott, The epistles of St. John, Cambridge, 1894, σελ. 205), ἐπειδὴ ἕκαστος στίχος δύναται νὰ περιλάβῃ 21 ἐπι πλέον ψηφία καὶ οὐχὶ πλέον, τὸ χειρόγραφον δὲν ἠδύνατο νὰ περιλάβῃ τὸ ὅλον «et hi tres unum sunt in Christo Jesu». Ἀξιοσημείωτον ἐπίσης τοῦ χειρογράφου τούτου εἶνε ὅτι ἐν στίχῳ 6 ἔχει spiritu ἀντὶ Christo.

3. Prof. Fid. ap. Viet. Vit. de pers. vand. III, 2. Παράβλ. καὶ ἕτερον χωρίον δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ Gaspari, Kirckenhist. Anecdota, σσ. 305 καὶ σημειώσιν. Παρὰ Westcott, μν. ἔρ. σ. 208.

Parthos); Tres sunt, inquit, dui testimonium perhibent in terra, aqua, sanguis et caro et tres in nobis sunt; et tres sunt dui testimonium perhibent in coelo, Pater, Verbum et Spiritus. . et hi (ii) tres unum sunt» ¹, «Dicente Joanne Evangelista in epistola sua. Tres sunt dui testimonium dicunt in coelo, Pater et Verbum et Spiritus; et in Christo Jesu unum sunt, non tamen unus est, quia non est in his una persona» ².

Τὸ χωρίον εὐρηται ἐπίσης μετὰ ταῦτα καὶ παρ' ἄλλοις Λατίνοις Πατράσιν, ὡς τοῦ Φουλγεντίου (Π. 550) καὶ τοῦ Κασσιωδώρου (Π. 550), καίτοι ἡ μαρτυρία αὐτῶν δὲν εἶνε σαφῆς ὑπὲρ τῆς πραγματικῆς παρουσίας τοῦ χωρίου τῶν τριῶν μαρτύρων ἐν τῇ πρὸ αὐτῶν ἐπιστολῇ τοῦ Ἰωάννου. Οὕτως ὁ Φουλγέντιος ὁμιλεῖ μὲν περὶ τοῦ χωρίου «Tres sunt qui testimonium perhibent in coelo, Pater, Verbum et Spiritus; et tres unum sunt» ³, εἰς ἄλλο ὅμως χωρίον του ⁴ ὁμιλεῖ δι τὸ et tres unum sunt ἀναφέρεται εἰς «τὸν πατέρα, υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα», τὸ ὁποῖον θὰ ἦτο περιττὸν ἐὰν τὸ χωρίον ἀπετέλει μέρος τοῦ κειμένου τῆς ἐπιστολῆς.

Δὲν θεωροῦμεν περιττὸν νὰ παραθέσωμεν καὶ ἀπόσπασμα ἕκ τινος Προλόγου εἰς τὰς ἐπτὰ Κανονικὰς ἐπιστολάς (Prologus Galeatus) ἀποδιδομένου εἰς τὸν Ἰερώνυμον, ἐν ᾧ ὁ συγγραφεὺς μέμφεται τοῖς Λατίνοις συγχρόνους μεταφραστὰς τῆς ἐπιστολῆς ὡς παραλείποντας τὸ «testimonium Patris, Verbiq̄ue ac Spiritus». (In prima johannis epistola), λέγει, «ap̄ infidelibus translatoribus multum erratum esse a fidei veritate comperimus, trium tantum vocabula, hoc est, aquae sanguinis et spiritus, in ipsa sua editione ponentibus et Patris, Verbiq̄ue ac Spiritus, testimonium omittentibus; in quo maxime et fides catholica roboratur et Patris ac Filiae Spiritus Sancti una divinitatis substantia comprobatur» ⁵.

Ἐκτὸς ὅμως τῶν ἄνω ἐκτεθέντων χειρογράφων καὶ συγγραφέων, τὸ περὶ τριῶν ἐν οὐρανῷ μαρτύρων χωρίον μαρτυρεῖται, ἢ, ἐν πάσῃ περιπτώσει νύξεις εἰς αὐτὸ γίνονται καὶ παρ' ἀρχαιοτέροις καὶ μᾶλλον πρωτοτύποις Λατίνοις ἐκκλησιαστικοῖς Πατράσι καὶ συγγραφεῦσιν.

1. vict. Thaps. c. varim 5, παρὰ Westcott, ἐν, ἀν. σ. 204.
 2. De Trinit. I, σ. 206, Migne, Patr. Lat. LXII, 243 παρὰ Westcott ἐν. ἀν.
 3. Resp. c. Arian. σ. 68. Migne, Patr. Lat. LIY, 224 παρὰ Westcott, ἐν. ἀν.
 4. Contr. Fabian. Fragm. παρὰ Westcott ἐν. ἀν.
 5. Migne, Patr. Lat. XXIX, 829 ἐξ. παρὰ Westcott, ἐν. ἀν.

Ἀπαντῶσα παρὰ τῷ Τερτυλλιανῷ καὶ Κυπριανῷ φράσεις καὶ λέξεις αἰτινες ἔχουσι σχέσιν πρὸς τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν χωρίον. Ὁμιλῶν περὶ τῶν προσώπων τῆς ἁγίας Τριάδος ὁ Τερτυλλιανὸς ὡς ἐξῆς ἐκφράζεται : «Coeterum de meo sumet, inquit, sicut ipse de patris. Ita connexus patris in filio et filio in paraclete tres efficit coherentes. alterum ex altero : qui tres unum suut, non unus ; quomodo dictum est : ego et pater unum sumus ad substantiae unitatem non ad numeri singularitatem¹. Τοῦ δὲ Κυπριανοῦ δύο χωρία ἔχουσι σχέσιν πρὸς τὸ παρόν, τὸ ἐν ἐπιστολῇ του πρὸς τὸν Ἰουβαϊνόν : «Si baptizari quis apud haereticos potuit, utique et remissam peccatorum consequi potuit. Si peccatorum remissam consecutus est, et sacrificatus est, et templum dei factus est ; quaero cujus dei ! Si creatoris ; non potuit quia in eum non credi dit : si Christo ; nonchujus fieri potuit templum qui negat Deum Christum : si Spiritus Sancti, cum tres unum sint, quomodo spiritus sanctus placatus esse ei potest qui aut filii aut patris inimicus est !», τὸ δὲ ἕτερον ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ De Unit. Eccl³. «Dicit Dominus Ego et Pater unum sumus ; et iterum de Patre et Filio et Spiritu Sancto scriptum est et hi tres unum sunt».

4. Ἐξέτασις τῶν πηγῶν καὶ μαρτυριῶν.

Ὡς βλέπομεν τὸ ἀ΄ Ἰωάν. σ' 7—8 παρουσιάζεται ἡμῖν ὑπὸ διπλὴν ὄψιν. Τὸ μὲν ἀγνοεῖται ὑπὸ τῶν ἐλληνικῶν κωδικῶν, Πατέρων Συγγραφῶν καὶ ἀρχαίων μεταφράσεων, τὸ δὲ μαρτυρεῖται ὑπὸ Λατινικῶν πηγῶν καὶ τοιούτων ἀρχαίων. Τὸ πρὸ ἡμῶν ἄρα ζήτημα ἀνάγεται εἰς ζήτημα ἐκτιμήσεως τῆς ἀξίας τῶν πηγῶν καὶ διερευνήσεως τῆς παρουσίας ἢ ἀπουσίας τοῦ χωρίου ἐν ταῖς πηγαῖς ταύταις.

Ἀναμφιβόλως τὸ περὶ τοιῶν μαρτύρων χωρίον κέκτηται μεγάλην σημασίαν καὶ ἀξίαν καὶ ἐνέχει μεγάλην σπουδαιότητα, καθότι θίγει τὸ βασικὸν τῆς Χριστιανικῆς πίστεως δόγμα, ἡ δὲ περὶ τῆς γνησιότητος αὐτοῦ ἔρευνα δέον νὰ εἶνε οὔτε ἐπιπόλαιος, οὔτε ἡ περὶ αὐτοῦ ἀπό-

1. Adv. Praxean, c. 25. Τόμ. II, σ. 188, παρ' Alford, (H. Alford The New Testament in Greek, τόμ. 4ος σελ. 404.

2. Epist. ad Jubaianum, 12 Migne, Patr. Lat. II σ. 1117, παρ' Alford ἔν. ἀν.

3. De uniti Eccles. §3, σ. 503 ἐξ. παρ' Alford, ἔν. ἀν. Πρβλ. καὶ χωρία Αὐγουστίνου καὶ Εὐχερείου, περὶ ὧν ὁ λόγος κατωτέρω, ἐν τῷ περὶ ἐξετάσεως τῶν πηγῶν κεφαλαίῳ.

γοναίς δέον νὰ ληφθῇ ταχέως καὶ βεβιασμένως. Ἄλλὰ καὶ πάλιν ἡ πλουδαιότης αὐτοῦ δὲν πρέπει νὰ χρησιμεύσῃ ὡς προκατάληψις καὶ υπερβαρύνῃ τὰς ἄλλας μαρτυρίας ἂν αὐταὶ στρέφονται κατὰ τῆς γνησιότητος αὐτοῦ. Ἐν ζητήμασι τῆς κριτικῆς τοῦ κειμένου, κανὼν δέον νὰ τεθῇ οὐχὶ ὡς ἔδει νὰ ἐγράφετο ἐν χωρίον ἢ λέξις ἢ φράσις, ἀλλὰ τὸ πῶς ἐγράφη. Τὸ πνεῦμα τοῦ εὐσεβοῦς ἐρευνητοῦ ἐπιζητεῖ ταυτούσιον τὸ κείμενον τῆς ἁγίας Γραφῆς, ὡς ἐξῆλθε τῶν χειρῶν ἢ τοῦ στόματος τῶν ἱερῶν αὐτῆς συγγραφέων, ἀδιάφορον ὅποιαν μορφήν καὶ ἂν εἶχε τοῦτο. Ὅπως ἐρευνητέον τί ἐγράφη, οὕτω καὶ εὐρετέον τί δὲν ἐγράφη. Ἡ ἀκεραιότης τοῦ ἱεροῦ κειμένου ὀφείλει νὰ εἶνε ἐν πάσῃ τῇ ἐκτάσει τῆς ἐρεῦνης.

Ἡ Καινὴ Διαθήκη συνετάχθη ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν Ἀποστολικῶν ἀνδρῶν σχεδὸν πᾶσα ἐν τῇ ἑλληνικῇ ¹. Ἐπειδὴ δ' αὕτη ἦτο καὶ ἡ κοινῶς λαλουμένη καὶ νοουμένη παρὰ τοῖς πεπαιδευμένοις γλῶσσα ἡ Κ. Α. διεδίδετο ἐν ἀντιγράφοις ἐν τῇ ἑλληνικῇ παρὰ τοῖς ὁπαδοῖς τῆς νέας θρησκείας. Ὡς ἐκ τούτου λίαν ἐνωρὶς ἔχομεν πλεῖστα χειρόγραφα τῆς Κ. Α. ἐν τῇ ἑλληνικῇ. «Τὰ αὐτόγραφα τῶν Ἀποστόλων λίαν ἐνωρὶς ἀπωλέσθησαν, καθότι δὲν ἀναφέρονται ὑπ' οὐδενὸς ἐκκλησιαστικοῦ συγγραφέως, καίτοι πολλὰ ἐλατήρια ὑπῆρχον ὅπως γείνη εἰς αὐτὰ ἐκκλησίαις, ἐὰν ὑπῆρχον, κατὰ τὴν δευτέραν καὶ τρίτην ἑκατονταετηρίδα. Ἐν ἡ δὺο χωρία ὑπετέθη ὅτι ἀναφέρονται εἰς αὐτὰ ², ἀλλ' ὠρισμένως τοῦτο προῆλθεν ἐκ παρεξηγήσεως» ³.

Τὰ ἀρχαιότερα χειρόγραφα, τὰ ὅποια διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν χρονολογοῦσιν ἀπὸ τῆς δ' ἑκατονταετηρίδος. Βεβαίως καὶ πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ὑπῆρχον πλεῖστα χειρόγραφα δυστυχῶς μὴ διασωθέντα ἢ μὴ

1. Τὸ μόνον βιβλίον τῆς ΚΑ. διὰ τὸ ὅποιον εἰσέτι δὲν ἀπεκρυσταλλώθη γνώμη περὶ τῆς ἀρχικῆς γλώσσης, ἐν ἡ συνετάχθη, εἶνε τὸ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγέλιον, περὶ τοῦ ὁποίου ὑπάρχει ἡ ἀρχαία μαρτυρία τοῦ Παλίου ὅτι ἐγράφη ἐβραϊδὶ διαλέκτῳ (Εὐσ. ἐκκλ. ἱστ. III, 39), ἐνῶ ἡ νεωτέρα κριτικὴ ὁσημέραι ἀποδέχεται ὅτι τοῦτο ἐγράφη ἑλληνιστί. Καίτοι τὰ ἐπιχειρήματα τῆς νεωτέρας κριτικῆς εἶνε ἀρκούντως πειστικά καὶ ἡ θεωρία λύει πλεῖστα προβλήματα ἐν τοῖς Συνοπτικοῖς εὐαγγελίοις, ἀποφεύγομεν νὰ ταχθῶμεν ὑπὲρ οὐδετέρας ἅτε μὴ μελετήσαντες ἐν πλάτει τὸ ζήτημα. Περὶ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἰακώβου, μετὰ τὰς ἐξαντλητικὰς ἐρεῦνας τοῦ J. B. Mayer (The epistle of St James, 3η ἐκδ. London, 1910. σσ. CCLX—CCLXVI, οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν παραμένει ὅτι αὕτη ἐγράφη ἐν τῇ ἑλληνικῇ.

2. Ἰγν. πρὸς Φιλαδ. 8; καὶ Τερτυλ. De Prescr. Haeretic. 36.

3. B. F. Westcott-F. Hort, The N. T. in the original Greek. Cambridge, 1881 τόμ. 2ος σ. 4.

ἀνακαλυφθέντα εὐρισκόμενά που. Ἀρχαιότεροι κώδικες τῆς ΚΑ. εἶνε οἱ ὑπὸ τὰ σύμβολα Β (Codex Vaticanus), τοῦ δ' αἰῶνος, Η (Codex Sinaiticus) του δ' αἰῶνος, C (Codex Ebraicae) τοῦ ε' αἰῶνος, μεθ' οὓς ἀκολουθοῦσι κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν οἱ ΑΒ κλπ.

Ἐν τοῖς κώδιξι τούτοις τὸ περὶ τριῶν μαρτύρων χωρίον δὲν ἀπαντᾷ εἰς οὐδένα ἑλληνικὸν κώδικα πρὸ τῆς ιε' ἑκατονταετηρίδος. Τῶν κωδίκων τούτων τὴν σπουδαιότητα οὐδεὶς θὰ ἐτόλμα νὰ ὑποτιμήσῃ. Τὸ μὲν ἢ ἀρχαιότης αὐτῶν, τὸ δ' ἢ ἀντιγραφή αὐτῶν ἑλληνιστὶ καὶ ἐξ ἑλληνικῶν ἀπογράφων δίδουσι αὐτοῖς τὸ δικαίωμα ὅπως ἔχωσι τὴν πρωτεύουσαν θέσιν ἐν τῇ ἐρευνῇ τῆς γνησιότητος τοῦ ἱεροῦ κειμένου καὶ ἐκτιμήσει τῶν πηγῶν. Ἡ ἀπουσία τοῦ χωρίου ἐκ τῶν κωδίκων τούτων ζητεῖ δικαιολογίαν τινά. Τὸ ἐπιχείρημα e silentio δὲν ἰσχύει ποσῶς ἐν τῇ παρουσίᾳ περιπτώσει, καθότι οἱ ἀντιγραφεῖς τῶν κωδίκων τούτων δὲν ἦσαν συγγραφεῖς, δικαιούμενοι νὰ γράψωσι καὶ ἐκφράζωνται κατὰ βούλησιν, ἀλλ' ἀντιγραφεῖς ἀναπαριστῶντες καὶ ὄντες ὑποχρεωμένοι ν' ἀναπαράγωσι πᾶν ὅ,τι εἶχον πρὸ αὐτῶν ἐν τοῖς πρωτοτύποις. Οὐδὲ δύναται νὰ προσαχθῇ τὸ ἐπιχείρημα ὅτι παράλειψις οὔσα τοῦ πρώτου ἀντιγραφέως διηωνίσθη μετὰ ταῦτα. Διότι θὰ ἦτο ἀσύλληπτον νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἐκ τοῦ αὐτογράφου τοῦ Ἀποστόλου ἐν μόνον ἀντίγραφον ἐλήφθη, οὐδεμία οὐδαμόθεν μαρτυρία ὑπάρχει ὅτι τὸ αὐτόγραφον τοῦ Ἀποστόλου, περιέχον τὸ ἐν λόγῳ χωρίον, εὔρε τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν Δύσιν, ἐξ οὗ ἀντεγράφη τὸ χειρόγραφον ἢ τὰ ὀλίγα χειρόγραφα, ἐν οἷς τοῦτο. Σκόπιμος δὲ πάλιν παράλειψις τοῦ χωρίου ἐκ λόγων δογματικῶν θὰ ἦτο γνώμη παρακεκινδυνευμένη, ὡς θὰ ἴδωμεν παρακατιόντες.

Τὸ συμπέρασμα ἐν μόνον δύναται νὰ εἶνε ὅτι οἱ ἀντιγραφεῖς τῶν κωδίκων τούτων δὲν εἶχον εἰς τὰ πρωτότυπα αὐτῶν τὸ α' Ἰωάν. ε' 7—8 καὶ ἄρα, κατὰ λογικὴν συνέπειαν, δὲν ὑπῆρχεν εἰς τὸ αὐτόγραφον τοῦ Ἀποστόλου.

Ἄλλὰ καὶ εἰς τὰ ἀναγνώσματα τῶν Ἀποστόλων (Lectioaria) ἐπ' ἐκκλησιαίαις (οὐχὶ τῶν ἐντύπων, τὰ ὁποῖα ἐγένοντο ἐκ τοῦ κειμένου Στεφάνου—Ἐλζεβιρ) τὸ χωρίον δὲν ἀπαντᾷ, πρᾶγμα, ὅπερ ἐξηγεῖ ὅτι τὸ χωρίον ἦτο ἄγνωστον ὡς Ἀποστολικόν.

Ἐκπηδᾷ ὁμως εὐθύς ἀμέσως τὸ ζήτημα : πῶς ἢ παρουσία τοῦ χωρίου εἰς κώδικας καὶ συγγραφεῖς Λατίνους ;

Εἶνε ἀναμφίβολον ὅτι τοῦτο εὐρίσκεται εἰς κώδικας Παλαιολατινοῦ κειμένου (g καὶ m) καὶ τῆς Βουλγάτας (Godd Gav Tol), καὶ ζη-

τεῖται ἢ ἐξηγήσῃς τῆς ἐν αὐτοῖς παρουσίας τοῦ χωρίου.

~~Εἰς τὴν ἐξηγήσιν τοῦ φαινομένου δυνάμεθα νὰ ὀδηγηθῶμεν εἰς~~

ἐξετάσωμεν πρῶτον τὰ ἐν οἷς ἅπαντὰ τὸ περὶ τριῶν μαρτύρων χωρία τῶν Λατίνων Πατέρων καὶ Συγγραφέων, οἱ ὅποιοι ἔζησαν εἰς ἐποχὴν πολὺ προγενεστέρην ἐκείνης, ἐν ἣ χρονολογοῦσι τὰ χειρόγραφα ταῦτα.

Καὶ πρῶτον τὸ παρὰ Τερτυλλιανῷ χωρίον. Καταφανῆ δείγματα, ὅτι οὗτος ἀντιγράφει τὸ περὶ τριῶν μαρτύρων χωρίον δὲν ὑφίστανται, ἢ ἔννοια ὅμως ὑπάρχει ἐν αὐτῷ. Ἐὰν ὁ Τερτυλλιανὸς εἶχεν ὑπ' ὄψιν τοῦ τὸ ἐν λόγῳ χωρίον πάντως θὰ ἐχρῆτο καὶ ταῖς λέξεσι Verbo καὶ Spiritu καὶ οὐχὶ Filio καὶ Paraclete. Μᾶλλον οὗτος εἶχεν ὑπ' ὄψιν τὴν φρασεολογίαν τοῦ δ' εὐαγγελίου, ὡς ἀποδεικνύει τὸ γεγονός τῆς παραθέσεως ἐξ αὐτοῦ καὶ τῶν ἄλλων δύο χωρίων. Ὅμοια ἐξηγήσῃς ἰσχύει καὶ διὰ τὸ πρῶτον χωρίον τοῦ Κυπριανοῦ ¹. Ἐν τῷ δευτέρῳ ὅμως ἡ ὁμοιότης εἶνε καταφανής, καὶ δὲν θὰ ἠδύνατό τις ν' ἀρνηθῆ ὅτι τοῦτο εἶνε παράθεσις ἐκ τῆς ἐπιστολῆς, εἰς δὲν ὑπῆρχον λόγοι, οἱ ὅποιοι νὰ ἀναγκάζωσιν ἡμᾶς νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι τοῦναντίον συμβαίνει, εἰς δὲν δηλονότι μεταγενέστερος ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς δὲν ἔδιδεν ἡμῖν τὴν πληροφορίαν ὅτι ὁ Κυπριανὸς διὰ τῶν λεγομένων τοῦ δὲν ἀντέγραφε λέξεις τῆς ἐπιστολῆς, ἀλλ' ὅτι ἔδιδεν ἐρμηνεῖαν ἀλληγορικὴν εἰς τὰ τρία στοιχεῖα (ὑδὼρ, αἷμα καὶ πνεῦμα), μάρτυρας ὅτι «Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ», τοῦ στίχ. 5. Φακοῦνδος ὁ Ἐρμμόνης, τοῦτέστιν (ἀκ. περὶ 546), δίδων ὁ ἴδιος τοιαύτην ἐρμηνεῖαν ἐπικαλεῖται ὡς μάρτυρα ὑπὲρ αὐτῆς τὸν ἱερὸν Κυπριανόν. «De patre, et filio, et spiritu sancto λέγει ὁ Φακοῦνδος, sic dicit: Tres sunt qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua et sanguis, et hi tres unum sunt; in spiritus significans Patrum, sicut Dominus mulieri Samaritanæ... loquitur... in aqua vero Spiritus Sanctus significans sicut in eodem Evangelio exponit (Ἰωάν. ζ' 37)... in sanguine vero Filium... Quod... Johannis Apostoli testimonium beatus Cyprianus... in epistola sive libro quem de unitate scripsit de Patre, Filio et Spiritu Sancto dictum indelligit ². Ἡ μαρτυρία τοῦ Φακοῦνδου οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν καταλείπει ὅτι ἀναφέρεται εἰς τὸ χωρίον Κυπριανοῦ, τὸ ὅποσον ἐκλαμβάνει ὡς ἀλληγορικὴν ἐρμηνεῖαν. Καὶ ἔχομεν τὴν μαρτυρίαν τοῦ Φακοῦνδου περὶ τὸ 547—548, πρὶν ἢ εἰσέτι γραφῶσιν οἱ κώδικες q m Cav Tol, ὅπότε εἰς τὸ χωρίον ὑπῆρχεν εἰς

1. Epist. ad Jubaianum, 12.

2. Pro def. tr. sup. I, 3 παρὰ Westcott μν. ἔρ. σ. 203.

τὸ κείμενον πάντως θὰ ἦτο γνωστὸν τούτῳ. Τὴν αὐτὴν ἀλληγορικὴν ἐρμηνεῖαν δίδει καὶ ὁ μέγιστος τῆς Δύσεως θεολόγος, ὁ ἱερός Αὐγουστίνος, ὁ ὁποῖος παραθέτει τὰς λέξεις. *Tres sunt testes et tres unum sunt*, ὑπὸ τοὺς τρεῖς ὁμοῦς τούτους *testes* νοεῖ τὸ πνεῦμα, τὸ ὕδωρ καὶ τὸ αἷμα, εἰς ἃ δίδει τὰς ἀλληγορικὰς ἐρμηνείας «Πατὴρ, Υἱὸς καὶ Ἅγιον Πνεῦμα»: «*Si ea quae h's significata sunt velimus inquirere non absurda occurrit ipsa trinitas, qui unus . . . est Deus, Pater et Filius et Spiritus Sanctus, de quibus verissime dixi potuit, tres sunt testes et tres unum sunt, ut nomine spiritus significatum Deum Patrem . . . ; nomine autem sanguinis Flum . . . ; et nomine aquae, Spiritu Sanctum*»¹. Ὁ αὐτὸς μάλιστα ἐν ἄλλῳ χωρίῳ εἰσάγει καὶ τὴν λέξιν *Verbum* καὶ οὕτω ἡ φρασεολογία τῆς γλώσσης τελειοῦται ὡς εὔρηται μετὰ ταῦτα: «*Deus itaque summus et verus cum Verbo sue et Spiritu Sancto, quae tria unum sunt, Deus unus et omnipotens*»². Πητῶς ὁ Εὐχέριος (434—449) μᾶς πληροφορεῖ ὅτι *Plures hic ipsam interpretatione mystica intelligunt trinitatem*³.

Τὸ χωρίον τοῦ Κασσιοδώρου προσαγόμενον ὑπὲρ τῆς γνησιότητος τοῦ χωρίου ἔχει ὡς ἐξῆς: *Cui rei (ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ) testificantur in terra tria mysteria, aqua, sanguis et spiritus, quae in passione Domini leguntur impleta; in coelo autem Pater et Filius et Spiritus Sanctus; et hi tres unus est Deus*⁴. Θὰ ἦτο ὁμοῦς πολὺ παράτολμον νὰ ἐπιμένῃ τις ὅτι ἐνυπάρχει ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ παραθέσεις ἐκ τῆς ἐπιστολῆς «*in coelo . . . Deus*» εἶνε ἀλληγορικὴ ἐρμηνεῖα, ὡς δηλοῦσι τὰ «*quae . . . impleta*»⁵.

1. *Contr. Maxim. Arian. Lib. II, cap. 22. 5. Vol. VIII. σ. 795 παρ' Alford. μν. ἔρ. IV σελ. 504.*

2. *De Civ. V. II παρὰ Westcott, μν. ἔρ. σ. 203.*

3. *De Quest. N.T. Instr. ad Solonium Filium, I, 2, Patr. Lat. Vol. L. 810 ἐξ. παρ' Alford, μν. ἔρ. σ. 504.*

4. *Complex. in Epp. ad Loc. Migne, Part. Lat. LXX, σ. 1372 ἐξ. παρὰ Westcott, μν. ἔρ. σ. 104.*

5. Εἰς τὴν μαρτυρίαν τοῦ *Prologi Galeati* δὲν δύναται νὰ προσδοθῇ μεγάλη σημασία. Ἐλέγχεται ὅτι εἶνε ψευδεπίγραφος καὶ φαίνεται μάλιστα ὅτι ἐγράφη ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ ὑποστηρίξῃ τὸ ἀμφισβητούμενον χωρίον, ἐνῶ ἀπ' ἐτέρου ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ ἀφελῶς ὁμολογεῖ ὅτι οἱ σύγχρονοι αὐτοῦ κατηγοροῦν αὐτὸν ὡς *falsarium corruptoremque sanctarum Scripturarum* (Περὶ Α. Plummer: *The Epistles of St. John, Cambridge, 1886, σελ. 167.*)

5. Γένεσις τοῦ χωρίου ἐν γλώσσης ἐν τῇ ᾠῃ.

Δὲν ἐπιτρέπεται ἀράγε νὰ διδῶμεν γένεσιν γλώσσης, ἐν τῇ ᾠῃ τοῦ ἱεροῦ κειμένου κατ' ἀρχὰς οὔσης εἰσχωρητάσης δὲ μετὰ ταῦτα ὀλίγῳ κατ' ὀλίγον εἰς αὐτὸ τὸ κείμενον ὡς μέρος αὐτοῦ; Τοῦτο εἶνε λίαν πιθανὸν ἀφοῦ ἔχομεν ρητὰς μαρτυρίας, ὡς εἶδομεν, ὅτι ἐδίδετο τοιαύτη ἀλληγορικὴ ἐρμηνεῖα εἰς τὰ τρία στοιχεῖα, πνεῦμα, ὕδωρ καὶ αἷμα. Καὶ εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἐπίσης ὑπάρχουσιν ἕξη τοιαύτης ἐρμηνείας. Σχολιαστὴς τις ἐν τῇ ᾠῃ τοῦ στίχου 8 γράφει «εἷς θεός, μία θεότης», ἕτερος δ' ἐξηγεῖ πρῶτον τὸ πνεῦμα, ὕδωρ, καὶ αἷμα, εἶτα δὲ προστίθουσιν «ΟΙ ΤΡΕΙΣ δὲ εἶπεν ἀρ. νενικῶς, ὅτι ταῦτα σύμβολα τῆς Τριάδος κλπ»¹.

Τὸ γεγονός δὲν πρέπει νὰ παροραθῇ ὅτι εἰς τοὺς Λατινικοὺς κώδικας, ἐν οἷς φέρεται τὸ χωρίον, οἷον εἰς τοὺς q m Cav Tol ἢ ἐν τῇ γῆ μαρτυρία προηγεῖται τῆς ἐν τῷ οὐρανῷ, ὅπερ εἶνε ἕν ἐπὶ πλέον ἐπιχείρημα ὅτι ἡ δευτέρα ἦτο τὸ πάλαι γλῶσσα ὡς ἐρμηνεῖα εἰς τὴν πρώτην. Ἔτερον ἐπίσης στοιχεῖον ὅπερ ἐγείρει ἀμφιβολίας, εἶνε καὶ ἡ παρουσία ἑτέρας γλώσσης ἐν τῷ ὑπὸ συζήτησιν χωρίῳ—in Christo Jesu—φερομένης εἰς τοὺς κώδικας m Cav καὶ Tol. Ἡ γλῶσσα δ' αὕτη ἐλέγχεται ἀρχαιότερα τοῦ ἀκολουθοῦντος μέρους, καθότι περὶ αὐτῆς ὑπάρχουσιν ἐνδείξεις ἐν τῇ Λατινικῇ μεταφράσει τῶν Ὑποτυπώσεων τοῦ Κλήμεντος Ἀλεξανδρείας: «et hi tres unum sunt: in salvatore quippe istae sunt virtutes salutiferae, et vita in ipso Filio ejus: xisii»². Ὀλίγον μετὰ ταῦτα εἰς τὸν Cod Vallicell** καὶ τὸ κοινὸν κείμενον ἡ γλῶσσα—in Christo Jesu—παραλείπεται καὶ αἱ δύο μαρτυρίαι ἀλληλομετατίθενται, οὕτως ὥστε τὸ χωρίον λαμβάνει τὴν μορφήν, ὑφ' ἣν ἐφέρετο κατὰ τὸν ιδ' αἰῶνα, τελειωτικῶς δ' ἐκηρύχθη ἀuthεντικὸν ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Βουλγάτας Σίξτου (1590) καὶ Κλήμεντος (1592) Παπῶν Ρώμης.

Ἄν λοιπὸν τὸ χωρίον ἦτο ἀuthεντικὸν Ἀποστολικὸν χωρίον τότε ἔδει νὰ ἐφέρετο μετὰ τῶν λέξεων—in Christo Jesu—ἀφοῦ μαρτυρεῖται ἡ ἀρχαιότης αὐτῶν ὑπὲρ τὰς ἄλλας.

Ἄξιοσημείωτον ἐπίσης ὅτι εἰς τὰ χωρία τῶν Λατίνων συγγραφέων φέρεται ἡ λέξις—Υἱός—καὶ οὐχὶ—Λόγος.

Ἄπαξ ἀπὸ τῆς ᾠῆς εἰς τὸ κείμενον εἰσχωρήσασα ἡ γλῶσσα οὐδὲν

1. F. Hort, μν. ἐρ. σ. 105.

2. σελ. 1011 P.

ἄπορον ὅτι μετὰ ταῦτα ἐθεωρήθη ὡς γνήσιον Ἀποστολικὸν καὶ ὡς τοιοῦτον ὑπεστηρίχθη, κυρίως κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῶν ἐντύπων ἐκδόσεων τῆς ΚΑ, ἀλλὰ καὶ μετὰ ταῦτα¹ καὶ διὰ τῶν ὑπαδῶν τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, ἣ ὅποια ἀπέδιδε καὶ ἀποδίδει τῇ Βουλγαρικῇ κῆρος μοναδικόν².

1. Ὁ Hort καὶ Tregelles (Introduction, iv, 384-88) δίδουσι κατάλογον πλεόν τῶν πενήτηντα τόμων, φυλλαδίων καὶ κριτικῶν σημειώσεων ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου.

2. Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, καίτοι εἰς τὸν Ἀπόστολον (τῇ Ε' τῆς ΛΕ' ἐβδ.) ἀναγινώσκει καὶ τὸ χωρίον τοῦτο, δὲν ἔχει ἀποφανθῆ μέχρι τοῦδε ἐπίσημον γνώμην ἐπὶ τοῦ προκειμένου, εἰμὴ μόνον ἡ Μεγάλη Ἐκκλησία, ἥτις διὰ τῆς ἱεράς αὐτῆς Συνόδου (ὄρα πρόλογον ἐκδ. ΚΑ. κ) πόλεως) ἠρνήθη νὰ δεικνύσῃ τὴν ἀπόφασιν τῆς ἐπιτροπῆς πρὸς ἐκδοσὶν τῆς ΚΑ. περὶ ἐξοβελίσεως τοῦ περι τῶν τριῶν ἐν οὐρανῷ μαρτύρων χωρίου. Ἡ ἀρνητικὴ αὕτη ὁμῶς ἀπόφασιν, ἀπὸ πρακτικῆς πάντως ἀπόψεως εἰλημμένη, οὐδόπως ἔχει καθολικὸν κύρος καὶ ἀφίρσι τὸ δικαίωμα καὶ τὴν ἐλευθερίαν εἰς τοὺς Ὁρθοδόξους ἐπιστήμονας ἐλευθέρως νὰ ποιῶνται τὰς ἐρεῦνας αὐτῶν.

Ἄγνοοῦμεν ἡμετέρους θεολόγους ἀσχοληθέντας περὶ τὴν κριτικὴν τοῦ χωρίου τοῦτο, πλην τοῦ Εὐγενίου Βουλγάρου, οὗ ἡ γνώμη παρατίθεται ἐν εἴδει ἐπιστολιμαίας διατριβῆς πρὸς τὸν F. Matthaei, συμπεριληφθεῖσα ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς ἐρμηνείας τοῦ Ζιγαβηνοῦ εἰς τὰς Ἐπιστολάς, ὑπὸ Ν. Κεφαλᾶ, Ἀθήναι, 1887, τόμ. Β' σελ. 630 ἐξ. Ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις τάσσει ὑπὲρ τῆς γνησιότητος τοῦ χωρίου παρατάσων τοὺς γνωστοὺς λόγους, «προστιθέμενος δι' ὁ...παρ' οὐδενὸς τέως παρετηρήθη», ὅτι δηλαδὴ οὐσιαστικὰ οὐδέτερου γένους (τὸ πνεῦμα καὶ τὸ ὕδωρ καὶ τὸ αἷμα) συντάσσονται μετὰ μετοχῆς (μαρτυροῦντες—τῆς πρώτης—) ἀρσενικοῦ γένους, ὅπερ θὰ ἦτο σολοικόν, ἐὰν δὲν προηγείτο ὁ ὄλος 7ος στίχος : «Αὕτη δ' ἡ ἀκαταλληλία δύναται ἐξηγηθῆναι διὰ τῆς τοῦ προηγουμένου στίχου (7) ἐκφράσεως, ἥτις ἐξηγουμένη τὸν ἄμεσον ἐπόμενον στίχον (8), ἀναπτύσσει σαφῶς τὰ ἐν αὐτῶν. Ἐν πρώτοις τοῖνυν ἐν τῷ 7ῳ στίχῳ τρεῖς μαρτυροῦντες ἐν τῷ οὐρανῷ τίθενται.. εἶτα δ' ἄμεσως οἱ τρεῖς οὗτοι μάρτυρες... εἰσάγονται διὰ τῶν τριῶν τούτων συμβόλων στ. 8)». Τὸ πρόσθετον ῥῆμα τοῦ σωφοτάτου ἄλλως τε Ἱεράρχου δὲν δύναται νὰ βαρύνῃ τὴν πλάσιγγα ὑπὲρ τῆς γνησιότητος, πρὸ τῶν σοβαρῶν περὶ τοῦ ἐναντίου μαρτυριῶν. Συντάξεις τοιαῦται κατὰ τὸ νοούμενον δὲν σπανίζουσιν ἐν τε τῇ ΚΑ' ἀλλὰ καὶ τῇ θύραθεν φιλολογίᾳ. Καθ' ὅμοιον τρόπον, σολοικισμὸν θὰ ἐνεβλέπομεν καὶ εἰς τὸ «ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ ἐν ἑσμεν» Ἰωάν. ι' 30), ἣ «ποία ἐστὶ πρώτη πάντων ἐντολή;» (Μκ. ιβ' 28) «ἐκλεκτῇ κυρίᾳ καὶ τοῖς τέκνοις...οὓς ἐγὼ ἀγαπῶ» β' Ἰωάν. 1 πρβλ. «συνεληλύθησαν.. ἀδελφαί τε καὶ ἀδελφίδαι καὶ ἀνεψιαί τοσαῦται, ὥστ' εἶναι ἐν τῇ οἰκίᾳ τεσσαρακάδεκα τοὺς ἀδελφούς» (Ξενοφ. Ἀπομν. 2.7.2.). Δὲν πρέπει πρὸς τοῖς ἄλλοις νὰ παρίδωμεν ὅτι τὸ χωρίον εἶνε μετάφρασις ἐκ τοῦ Λατινικοῦ, ἐν ᾧ ὁ αὐτὸς τύπος ὑφίσταται καὶ διὰ τὸ ἀρσενικόν καὶ διὰ τὸ οὐδέτερον, οὕτως ὥστε ἐὰν σολοικισμὸς ὑπάρχῃ οὗτος ὀφείλεται εἰς τὸν μεταφραστὴν οὐδὲ τὸ γε-

Ἄλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς Βουλγάτας ἡ ἱστορία δὲν μαρτυρεῖ ἀναντιρρήτως περὶ τῆς ἀρχῆθεν ὑπάρξεως ἐν αὐτῇ τοῦ κειμένου τῶν τριῶν μαρτύρων *Λίαν ἀμφίβηλον ἄν, ὡς αὐτὴ ἐξῆλθε τῶν χειρῶν τοῦ Ἱερωνύμου*, περιλαμβάνει τοῦτο. Εἰς τοὺς ἀρχαίους αὐτῆς κώδικας, ὡς τὸν Amiatium¹ καὶ τὸν Fuld(ensen) δὲν ὑπάρχει. Ἐπίσης δὲν ὑπάρχει εἰς τὴν Βουλγάταν ὡς ἀνεθεωρήθη ὑπὸ τοῦ Ἀλκουίνου (Cod. Valliscel*), εἰς τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀναθήσει Κάρολος ὁ Μέγας τὰ παρασκευάσει κριτικὴν ἔκδοσιν ἐκ τῶν ἀρίστων Λατινικῶν κωδίκων ἄνευ ἀναφορᾶς εἰς τὸ πρωτότυπον ἑλληνικόν². Ὁ κώδιξ Fuld εἶνε μαλιστα ἀξιοσημείωτος καθότι καίτοι ἐν αὐτῷ εἶνε κατακεχωρημένος ὁ Prologus Galeatus, ὅστις ὑποστηρίζει τὸ χωρίον οὗτος ἐν τῷ κειμένῳ τῆς ἐπιστολῆς δὲν περιέχει τοῦτο. Πῶς δὲ πάλιν ὁ Ἀλκουίνος ἐν τῇ ἀνεθεωρήσει παρέλειψε τὴν ἀντιγραφὴν χωρίου; Ἐν τῶν δύο συμβαίνει, ἢ ὅτι τὰ ἐνώπιον αὐτοῦ κείμενα δὲν περιεῖχον τοῦτο, ἢ περιεχόμενον παρέλειψε διότι τοῦτο ἐθεώρει νόθον. Μᾶλλον ὅμως τὸ πρῶτον συμβαίνει, διότι ἄλλως θὰ ἐποιεῖτο περὶ τούτου λόγον.

(Ἔπεται τὸ τέλος)

γονός ὅτι ἡ ἐν οὐρανῷ μαρτυρία κατ' ἀρχὰς ἐφέρετο δευτέρα ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει τὸ ἐπιχείρημα ὅτι «τοσοῦτου δεῖ» εἶναι τὸ ἐδάφιον τοῦτο διὰ παραφθορᾶς παρεισαγμένον, ὥστε μὴδ' ἴστασθαι τὸν 8ον στίχον εἰμὴ προηγεῖτο ὁ ὅς περὶ οὗ πρόκειται», πίπτει ἀφ' ἑαυτοῦ.

1. «Ἀναμφιβόλως τὸ ἀριστον χειρόγραφον τῆς Βουλγάτας» Scrivener, μν. ἔρ. ἔκδ. Β' σελ. 315.

2. Πρβλ. Rümmer, μν. ἔρ. σελ. 167.